

*Олена Миколаївна Макеєва,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права
факультету права та міжнародних відносин
Державного університету «Київський авіаційний інститут»,
кандидат юридичних наук, доцент
ORCID: 0000-0001-6101-2951*

ПРАВОВА КОМУНІКАЦІЯ ЯК КРИТЕРІЙ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Постановка проблеми. Інноваційні технології та цифровізація усіх сфер суспільного життя зумовлюють пошук нових підходів до правового регулювання суспільних відносин та ефективних механізмів реалізації права. Ефективність реалізації норм права передбачає, наскільки право є дієвим і відповідає потребам людини і суспільства загалом. Серед критеріїв ефективності реалізації права пропонуємо розглянути правову комунікацію, що впливає на формування правової культури суспільства. Органи державної влади і громадяни постійно перебувають у правовій взаємодії через правову комунікацію, у результаті якої право стає зрозумілим, доступним і дієвим.

Актуальність теми зумовлена потребою підвищення правової культури суспільства та ефективності реалізації права. Без належної правової комунікації норми права залишаються лише текстом – неефективним, незрозумілим і не застосовуваним. Від того, як реалізовані норми права, забезпечується дотримання, виконання, використання норм права у правовій системі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання реалізації права вивчали В. Ковальський, В. Копейчиков, А. Колодій, Н. Крестовська, Л. Матвєєва, Н. Оніщенко, П. Рабінович, С. Сливка та ін. Проте питання правової комунікації як критерію ефективності реалізації права окремо не вивчалися та залишилися поза увагою науковців.

Метою статті є теоретико-правова характеристика правової комунікації як критерію ефективності реалізації норм права, визначення її особливостей в умовах впливу цифрових технологій на право.

Методи дослідження. У ході наукового дослідження були застосовані загальнонаукові методи діалектики, формальної логіки, системного аналізу, узагальнення, а також сучасні методологічні підходи: герменевтичний, синергетичний, системний, антропологічний, комунікативний.

Основні результати дослідження. Досліджуючи теоретико-правові аспекти реалізації норм права, важливо з'ясувати сутність ефективності реалізації права. В умовах трансформації правової системи та впровадження сучасних технологій у праві зростає потреба визначення основних критеріїв ефективності дії правових норм. У юридичній науці протягом тривалого часу сформувалася тенденція до визначення ефективності норм права та законодавства через зв'язок між метою правового регулювання та результатом правореалізації як елементу оцінки ефективності норми права. У теорії права існують різні підходи до характеристики цього правового поняття.

На думку П. Рабіновича, під критерієм ефективності правової норми може розумітись здатність цієї норми із найменшими витратами позитивно впливати на суспільні відносини й на поведінку їх учасників [1, с. 16].

Реалізація права – це інтелектуально-вольова діяльність суб'єктів права, що спрямована на використання, виконання, дотримання та застосування правових норм, здійснюється для задоволення потреб та досягнення бажаного особистого чи соціального результату. Найбільш поширеним є поділ форм реалізації норм права за характером дій правореалізуючих суб'єктів. Розрізняють такі форми реалізації: дотримання, коли суб'єкт не вчиняє дій, заборонених приписами права; виконання, коли суб'єкт виконує дії, до яких його зобов'язують приписи норми права; використання, коли суб'єкт відповідно до своїх інтересів і потреб використовує права, надані йому відповідно

до приписів норм права; застосування – це діяльність державних органів або посадових осіб, що спрямована на реалізацію норм права з метою вирішення конкретної справи шляхом видання індивідуально-правових приписів.

Щодо критеріїв ефективності реалізації права варто погодитися з Л. Купіною, яка поділяє показники ефективності на дві групи – кількісні і якісні, зазначивши, що кількісні показники сформують уявлення про фактичну та економічну ефективність норм права – дадуть змогу оцінити результат їх реалізації при врегулюванні суспільних процесів, а якісні показники підтвердять їх обґрунтованість, доцільність та корисність [2, с. 85].

Ефективність реалізації права – це характеристика, яка відображає, наскільки повно, правильно та результативно реалізуються правові норми у практичному житті. Чи досягається мета, заради якої була прийнята правова норма?

Опрацювавши наукову літературу, можна виокремити такі критерії ефективності реалізації права: якість правових норм (чіткість і зрозумілість формулювань, несуперечність з іншими нормами права, відповідність реальним потребам суспільства, правова визначеність); рівень правосвідомості та правової культури населення (знання своїх прав і обов'язків, віра у верховенство права, повага до закону, визнання цінності права, довіра до суду і державних інституцій); ефективність роботи правоохоронних і судових органів (своєчасність і справедливості правозастосування, боротьба з корупцією, незалежність судової влади, доступність правосуддя для населення); політична воля та стабільність (наявність реального бажання у влади забезпечити верховенство права, відсутність політичних маніпуляцій законом, стабільність політичного режиму); соціально-економічні умови (загальний рівень, наявність умов для реалізації економічних і соціальних прав); діяльність засобів масової інформації (об'єктивне інформування громадян про їхні права, роль журналістських розслідувань, правопросвітницька місія медіа); механізм контролю та відповідальності (реальне виконання рішень судів та інших органів, наявність дієвого адміністративного і громадського контролю) тощо.

Правова комунікація має суттєвий вплив на ефективність реалізації права. Це процес обміну правовою інформацією між учасниками правових відносин (громадянами, державою, юридичними особами, правозастосовними органами тощо).

На необхідності застосування правової комунікації в сучасному інформаційному просторі наголошує Н. Оніщенко, яка зазначає, що правова наука за допомогою правової освіти і виховання, починає дедалі більше впливати на суспільну свідомість, а її стан визначає засадничі начала правової комунікації [3, с. 22].

Як відомо, правова комунікація – це сукупність процесів і суб'єктів, які забезпечують цілеспрямований обіг і поширення нормативно-правової інформації та правових знань в умовах становлення інформаційного суспільства [4, с. 39]. Правова комунікація – це не просто обмін юридичною інформацією. Це система соціально-правових відносин, у якій бере участь держава, громадянське суспільство, медіа, правозастосовні органи та громадяни. Вона включає такі елементи: донесення змісту норм права до суспільства; роз'яснення правових механізмів; реагування держави на правові потреби населення; правове виховання і правопросвітницька робота. На думку багатьох науковців, ефективність права – це не лише результат правозастосування, а й результат ефективної комунікації між правом і суспільством.

У сучасному демократичному суспільстві право виконує не лише регулятивну, а й комунікативну функцію. Правова комунікація виступає чинником ефективності реалізації права. Без комунікації норма права є «мертвою» – вона не досягає адресата й не змінює його поведінку. Права не можуть бути реалізовані, якщо люди не знають, що вони їх мають. Комунікація забезпечує прозорість дій держави, що сприяє довірі до права. Саме через комунікацію формується правова культура – основа добровільного дотримання закону.

Соціальна сутність права, зауважує Ю. Власов, полягає в урегулюванні, впорядкуванні суспільних відносин, створенні необхідних умов для реалізації прав та інтересів окремої особи і нормального існування суспільства загалом [5, с. 22].

Правова комунікація охоплює не тільки формальні правові акти, а й мовлення суддів, адвокатів, держслужбовців, а також комунікацію через медіа, інтернет, правопросвітницьку діяльність. У цьому контексті ефективність реалізації права значною мірою залежить від того, наскільки чіт-

ко, прозоро й зрозуміло донесено зміст правових норм до громадян, суб'єктів господарювання, посадових осіб. Правове регулювання правової комунікації забезпечується через низку нормативно-правових актів: Конституція України, закони України «Про інформацію», «Про звернення громадян», «Про доступ до публічної інформації», «Про безоплатну правову допомогу», «Про медіа», «Про медіацію» та ін.

Р. Радейко вказує на те, що надмірне ускладнення правових процедур може перешкоджати ефективній реалізації права, особливо в умовах цифрової трансформації правової системи [6, с. 12].

В Україні правова комунікація в умовах диджиталізації та впровадженні інноваційних технологій активно розвивається. Зокрема, створені платформи електронного урядування, цифрову платформу «Дія», яка спрощує доступ до адміністративних послуг. Створено також електронний суд, електронні петиції, кабінет платника податків, які сприяють прямій взаємодії громадянина з державою. Також широко розгалужена мережа безоплатної правової допомоги, через яку держава фінансує мережу центрів, де громадяни можуть отримати правову консультацію чи адвокатське представництво. Це форма не лише реалізації права, а й комунікації: роз'яснення, підтримки, захисту. Сьогодні поширена практика проведення публічних обговорень нормативних актів, зібрання електронних петицій, громадських слухань.

Однак залишаються проблеми правової комунікації: фрагментарність, відсутність діалогу з вразливими групами, поширення дезінформації в правових питаннях через медіа та соцмережі.

У часи пандемії уряд запроваджував обмеження (локдаун, масковий режим тощо), які стосувалися прав людини. Формами комунікації були брифінги МОЗ і МВС, публічні роз'яснення змін до законів, інфографіка про права громадян і обов'язки під час карантину. Така чітка комунікація допомогла зменшити порушення. Але недостатня правова комунікація в окремих регіонах викликала паніку, недовіру, саботаж вимог. Такі комунікаційні кампанії є важливими з точки зору підвищення рівня правової культури.

Внаслідок запровадження комунікативних практик інформаційний простір в Україні, зауважує Н. Пархоменко, постійно наповнюється правовим контентом, завдяки чому зміст права доводиться до широких верств населення, впливаючи на суспільну правову культуру, правову свідомість та відповідно правопорядок. Не залишається без змін правотворча і правореалізаційна сфера, набуваючи інноваційних рис, виходячи за національні межі, набуваючи відповідності міжнародним стандартам та європейським принципам, особливо у сфері забезпечення прав і свобод людини [7, с. 14].

Важливим елементом правової комунікації є інформаційна політика та соціальна реклама, що діють через інформаційні кампанії, зокрема, це – «Я маю право!», «Стоп насильство», через які держава інформує населення про права, юридичні процедури, зміни в законодавстві. Правова комунікація активно взаємодіє через судову та правоохоронну систему. Громадяни можуть через правові засоби (звернення, скарги, суди) ініціювати комунікацію з державою, і держава зобов'язана реагувати, зокрема, це – подання адміністративного позову, запит на публічну інформацію, скарга на дії поліції.

Держава використовує правову комунікацію у правотворенні: організовує публічні консультації, громадські слухання, електронні петиції, обговорення законопроектів на сайті Верховної Ради України, механізми участі громадськості у формуванні державної політики. У 2023 році прийнято Закон України «Про правотворчу діяльність», який буде введено в дію через один рік з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні. Серед іншого закон визначає правовий моніторинг як оцінку ефективності реалізації прийнятих актів законодавства. Згідно з п. 5 ст. 67 аналіз зібраної інформації і даних повинен ґрунтуватися на причинно-наслідковому зв'язку між набранням нормативно-правовим актом чинності та результатами його реалізації. Такий аналіз має також оцінювати ступінь впливу нормативно-правового акта на суспільні відносини в кількісних та якісних показниках (у тому числі порівняно з показниками, зазначеними в оцінці впливу, підготовлених відповідно до цього Закону [8].

Актуальним є формування правової культури і правосвідомості суспільства, оскільки комунікація між державою і громадянами у правовій площині впливає на довіру до правової системи. Для належного встановлення гарантій захисту, відповідної реалізації прав і свобод та для повного забезпечення даних прав суспільство мусить бути активним. Також слід зазначити, що для покращення функціонування права Україна як правова, соціальна, демократична держава потребує

постійного та системного розвитку в напрямі виконання правових рішень. Суспільство необхідно спрямовувати до вивчення базового рівня знань у сфері юриспруденції та підняття рівня правосвідомості серед населення. Правова комунікація формує у громадян відчуття значущості правових норм, підвищує рівень їх дотримання добровільно. Сьогодні варто забезпечити зворотний зв'язок між державою і суспільством. Правова комунікація дає змогу владі вчасно реагувати на проблеми, виявлені у процесі реалізації права. Громадяни через петиції, скарги, обговорення можуть впливати на нормотворення і застосування права. Шляхом застосування правової комунікації відбувається підвищення якості правозастосування. Судді, правоохоронці, адвокати через професійну комунікацію формують єдину практику. А правильна інтерпретація норм і судова практика стають інструментом справедливого правосуддя.

Ще одна проблема – забезпечення запобігання дезінформації, адже недовіра до права часто виникає через брак або спотворення інформації, тому ефективна правова комунікація спростовує міфи, бореться з маніпуляціями та пояснює реальні механізми захисту прав людини.

Правова комунікація – це міст між законом і людиною, без активного, прозорого й доступного обміну правовою інформацією реалізація навіть найкращого закону буде частковою або формальною. Отже, ефективність дії права прямо залежить від якості правової комунікації в суспільстві. Український досвід показує, що там, де держава, медіа і громадянське суспільство активно й доступно комунікують про право, зростає його ефективність, зменшується кількість порушень і підвищується правова культура населення.

Сьогодні поширені нові методи застосування правової комунікації – альтернативні методи вирішення спорів (медіація, арбітраж), які призначені зменшити судове навантаження, проте на практиці вони залишаються недостатньо популярними через відсутність чітких правових гарантій для учасників процесу. Це вказує на необхідність не лише їх законодавчого закріплення, а й формування культури позасудового врегулювання спорів.

Висновки. Отже, правова комунікація – це не просто технічний інструмент, а необхідна умова та критерій ефективності реалізації права. Без постійного діалогу між державою та громадянами право втрачає соціальну легітимність, правозастосування стає формальним, правосвідомість деградує, з'являються прояви правового нігілізму. Правова держава починається з доступного, зрозумілого та дієвого права, а це можливо лише за умови ефективної правової комунікації. Участь держави у правовій комунікації є показником її відкритості, ефективності та демократичності. Іншими словами, це те, як держава сприймає, організовує та використовує правовий діалог із громадянами, медіа, інституціями громадянського суспільства. У правовій державі наявність хорошого законодавства – лише одна зі складових справедливості. Справжня цінність права розкривається лише тоді, коли воно реалізується, тобто, коли норми права втілюються в конкретну поведінку, правовідносини, рішення і дії. Проте між писаним правом і його фактичною реалізацією існує комунікаційний міст. Якщо цей міст не працює, право не досягає адресата – громадянина. Саме тому правову комунікацію сьогодні варто розглядати як критерій ефективності реалізації права.

Список використаних джерел

1. Рабінович П. М. Ефективність юридичних норм: загальнотеоретично-поняттєвий інструментарій дослідження. *Вісник Академії правових наук України*. 2008. № 1 (52). С. 13–21.
2. Купіна Л. М. Теоретико-правові підходи до оцінки ефективності реалізації норм права. *Нове українське право*. 2024. Вип. 3. С. 80–85.
3. Оніщенко Н. М. Соціально-правова комунікація в системі засобів унормування інформаційного простору. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2021. № 7. С. 90–95.
4. Макеева О. М. Поняття і сутність правової комунікації в сучасному інформаційному просторі. *Наукові праці Національного авіаційного університету*. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». 2017. № 3 (44). С. 35–41.
5. Власов Ю. Л. Окремі проблеми реалізації норм права у практичній діяльності органів судової влади. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр.* 2005. Вип. 29. С. 22–26.
6. Радейко Р. І. Теоретико-правові засади формалізації права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2022. 20 с.
7. Пархоменко Н. М. Сутнісні характеристики комунікативних практик в аспекті реалізації інформаційної функції держави. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2021. № 53. С. 12–15.

8. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення 15.03.2025).

References

1. Rabinovych P. M. Efektyvnist yurydychnykh norm: zahalnoteoretychno-poniattieviy instrumentarii doslidzhennia. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*. 2008. № 1 (52). S. 13–21.
2. Kupina L. M. Teoretyko-pravovi pidkhody do otsinky efektyvnosti realizatsii norm prava. *Nove ukrainske pravo*. 2024. Vyp. 3. S. 80–85.
3. Onishchenko N. M. Sotsialno-pravova komunikatsiia v systemi zasobiv unormuvannia informatsiinoho prostoru. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Hraal nauky»*. 2021. № 7. S. 90–95.
4. Makeieva O. M. Poniatia i sutnist pravovoi komunikatsii v suchasnomu informatsiinomu prostori. *Naukovi pratsi Natsionalnoho aviatychnoho universytetu*. Seriya: Yurydychnyi visnyk «Povitriane i kosmichne pravo». 2017. № 3 (44). S. 35–41.
5. Vlasov Yu. L. Okremi problemy realizatsii norm prava u praktychnii diialnosti orhaniv sudovoi vlady. *Derzhava i pravo. Yuryd. i polit. nauky: Zb. nauk. pr.* 2005. Vyp. 29. S. 22–26.
6. Radeiko R. I. Teoretyko-pravovi zasady formalizatsii prava: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01. Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 2022. 20 s.
7. Parkhomenko N. M. Sutnisni kharakterystyky komunikatyvnykh praktyk v aspekti realizatsii informatsiinoi funktsii derzhavy. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Ser.: Yurysprudentsiia. 2021. № 53. S. 12–15.
8. Pro pravotvorchu diialnist: Zakon Ukrainy vid 24 serpnia 2023 roku No 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (data zvernennia 15.03.2025).

Макєєва О. М. Правова комунікація як критерій ефективності реалізації права: теоретико-правові аспекти

У статті досліджено теоретико-правову характеристику правової комунікації як критерію ефективності реалізації норм права, визначено її особливості в умовах впливу цифрових технологій на право. Обґрунтовано тезу про те, що ефективність дії права прямо залежить від якості правової комунікації в суспільстві. Зроблено висновок про те, що правова комунікація – це не просто технічний інструмент, а необхідна умова та критерій ефективності реалізації права. Без постійного діалогу між державою та громадянами право втрачає соціальну легітимність, правозастосування стає формальним, правосвідомість деградує, з'являються прояви правового нігілізму. Правова держава починається з доступного, зрозумілого та дієвого права, а це можливо лише за умови ефективної правової комунікації.

Ключові слова: правова комунікація, право, реалізація права, ефективність реалізації права.

Makeieva O. M. Legal communication as a criterion of the efficiency of the implementation of law: theoretical and legal aspects

Legal communication is a system of socio-legal relations in which the state, civil society, the media, law enforcement agencies and citizens participate. It includes the following elements: communicating the content of legal norms to society; explaining legal mechanisms; responding to the legal needs of the population; legal education and legal educational work. According to many scholars, the effectiveness of law is not only the result of law enforcement, but also the result of effective communication between law and society.

Legal communication is a bridge between law and man; without an active, transparent and accessible exchange of legal information, the implementation of even the best law will be partial or formal. Therefore, the effectiveness of law directly depends on the quality of legal communication in society. Ukrainian experience shows that where the state, the media and civil society actively and accessibly communicate about law, its effectiveness increases, the number of violations decreases and the legal culture of the population increases.

Legal communication is a necessary condition and criterion for the effectiveness of law implementation. Without a constant dialogue between the state and citizens, law loses social legitimacy, law enforcement becomes formal, legal awareness degrades, and manifestations of legal nihilism appear. A legal state begins with accessible, understandable and effective law, and this is possible only under the condition of effective legal communication. The participation of the state in legal communication is an indicator of its openness, efficiency and democracy. In other words, it is how the state perceives, organizes and uses legal dialogue with citizens, the media, and civil society institutions. In a legal state, the presence of good legislation is only one of the components of justice. The true value of law is revealed only when it is implemented - that is, when the norms of law are embodied in specific behavior, legal relations, decisions and actions.

Key words: legal communication, law, implementation of law, effectiveness of implementation of law.

DOI: 10.33663/2524-017X-2025-16-248-252